

Naar de Hel en verder voor een Utrechtse visatlas

Veertien jaar geleden kwam de Visatlas voor de provincie Utrecht uit. Kort geleden is het idee opgevat om de atlas te gaan updaten. Dit betekent onder meer dat er een flink aantal excursies en inventarisaties gaan plaatsvinden in de provincie. Hierbij trekken RAVON & de RAVON-werkgroep Utrecht samen op.

De eerste atlasexcursie vond 24 september plaats in de Hel en de Blauwe Hel. Dit zijn trilveencomplexen aan de rand van Veenendaal, die behoren tot het Natura 2000-gebied 'Het Binnenveld'. Het gebied is enkele jaren geleden al uitgebreid onderzocht op voorkomende soorten door de lokale KNNV, maar er is daarbij echter niet gekeken naar de aanwezigheid van vissen. Uit het hele gebied zijn maar enkele viswaarnemingen bekend. Wel is de aanwezigheid van de grote modderkruiper bekend van een aantal nabijgelegen agrarische percelen. De verwachting was dan ook dat deze soort ook binnen het natuurgebied zou kunnen voorkomen. Hiernaast komt de heikikker ook in het gebied voor.

Op een zonnige zondag gingen we met een groep van zes mensen op pad. Het was zweten geblazen in onze waadpakken.

Roon Bakels en Engelbert ter Kuile bewonderen de vette buit (Foto: Willie van Emmerik)

Maar dit mocht het enthousiasme niet drukken. Achter elkaar werden een aantal smalle, ondiepe, baggerrijke sloten in het gebied grondig verkend. En dit leverde een goede oogst aan grote modderkruipers op: negen stuks, met daaronder ook een aantal juveniele exemplaren, verspreid door het gehele gebied. Daarnaast werd een aantal andere kleine, meest plantenminnende vissoorten gevangen en verschillende kikkersoorten waaronder de heikikker.

Trilveen in de Hel. (Foto: Willie van Emmerik)

Soort	Aantal
Bittervoorn	135
Driedoornige stekelbaars	49
Grote modderkruiper	9
Kleine modderkruiper	11
Tienddoornige stekelbaars	127
Zeelt	2
Groene kikker onbepaald	20
Bastaardkikker	3
Bruine kikker	13
Heikikker	1
Poelkikker	1
Gevlekte Amerikaanse rivierkreeft	1

Aangetroffen soorten in de Hel en de Blauwe Hel

Gedonder in Utrecht

Net als de grote modderkruiper is de rivierdonderpad een relatief slecht onderzochte soort die bovendien op veel plaatsen wordt verdrongen door de exotische grondels uit de Ponto-Kaspische regio. Daarom wordt er in het kader van de visatlas extra aandacht besteed aan het in beeld brengen van de verspreiding van deze soort. De beste manier om rivierdonderpadden waar te nemen is 's nachts met de zaklamp. Zaterdag 28 oktober gingen we op zaklampexcursie langs de Kromme Rijn in de stad Utrecht. De weersvoorspelling was niet bepaald ideaal voor het vissen met een zaklamp: code geel met 's nachts windstoten boven de 90 km/uur.....

Natuurlijk laten we ons niet zomaar afschrikken door de weersvoorspelling. Om 20:00 staan we met een enthousiaste groep deelnemers op de parkeerplaats te popelen om los te gaan. Na een korte uitleg over de determinatiekenmerken en hotspots gaat de groep richting de waterkant. Het traject is een natuurvriendelijke oever met ondiep helder water. Al snel worden de eerste exotische grondels gespot. De zwartbekgrondel, Kesslers grondel en de marm grondel zijn alle drie vertegenwoordigd in de natuurvriendelijke oever. Zoals in

veel wateren liggen er kleine baarsjes op de bodem te slapen. Ze hebben geen moeite met het licht en blijven rustig liggen. Zo af en toe schiet er zenuwachtig een jonge brasem voorbij, die de aandacht duidelijk minder leuk vindt. Even staat de groep stil bij een gevlekte Amerikaanse rivierkreeft die een dode zwartbekgrondel verorbert. "De ene exoot ruimt de andere exoot op" wordt er geroepen. Ondanks de aanwezige exoten wordt er toch een rivierdonderpad waargenomen. Hij ligt, zoals vaker, in het kuiltje van een 'grassteen'. De buit wordt even goed bekeken in het cuvet, waarna hij weer mag zwemmen. Als het rond 22:30 begint te regenen houden we het voorgezien en kunnen we terugkijken op een geslaagde avond.

Palmerswaard

Tijdens een herfstachtige ochtend op de laatste zondag van oktober verzamelen we op de parkeerplaats aan het doodlopen straatje de Paardenmarkt net buiten Rhenen, aan de voet van de Utrechtse Heuvelrug. Op de achtergrond is de indrukwekkende Cuneratoren zichtbaar, die om klokslag tien uur begint te luiden. Als de klokken gestopt zijn, vertelt Maarten den Hartigh van het Utrechts Landschap wat over het gebied. Een deel van de Palmerswaard is in 2016 opnieuw ingericht. Om de natuurwaarden te versterken en ervoor te zorgen dat het gebied voldoet aan de eisen van de waterveiligheid is hierbij een nevengeul aangelegd die in verbinding staat met de Nederrijn. De verwachting is dat deze nevengeul een belangrijk opgroeigebied zal vormen voor stromingsminnende vissen. Dat gaan we vandaag onderzoeken met behulp van een kleine zegen. Daarnaast gaan we scheppen in de kleiputten die ooit gegraven zijn voor het maken van bakstenen. Hier verwachten we vooral plantenminnende vissoorten.

Nevengeul @ rivier

Tijdens de eerst trek met de zegen vangen we meteen veel jonge vissen. Op 50 meter oever ruim 500 individuen. In totaal doen we vijf trekken met de zegen in deze nevengeul, van

Donderpaddenexcursie Utrecht. (Foto: Fabian Smith)

Binnenhalen van de zegen. (Foto: Willie van Emmerik)

Een deel van de vangst uit de nevengeul.
(Foto: Willie van Emmerik)

dichtbij het doodlopende einde tot aan de monding van de geul waar deze in verbinding staat met de rivier. De vangst wordt gedomineerd door blankvoorn en de stromingsminnende soorten winde, alver en roofblei. Daarnaast vangen we ook baars, snoekbaars, driedoornige stekelbaars en een snoek. Erg bijzonder is de vangst van een sneep en een serpeling, dit zijn stromingsminnende soorten die op de Rode Lijst Vissen staan. Ook vangen we meerdere exotische soorten: blauwband, Pontische stroomgrondel, marm grondel en Kesslers grondel. Bij de laatste twee zegentrekken in een nabijgelegen kribvak van de Nederrijn blijkt de Pontische stroomgrondel een stuk algemener. De stroomgrondels vangen we met name midden in het kribvak op de zandige bodem. Ook vangen we hier enkele juveniele zwartbekgrondels. Een trek bij de rietoever aan de rand van het kribvak levert duidelijk een ander scala aan soorten op, met jonge blankvoorn, winde, roofblei, brasem en een aantal volwassen alvers.

Kleiputten @ poelen

In de kleiputten treffen we hoge dichtheden van de beschermde bittervoorn aan en ook baars, marm grondel en beide stekelbaarssoorten. In de recentelijk aangelegde of vergraven poelen vinden we naast tiendoornige stekelbaars ook enkele jonge zeelten en daarnaast veel jonge groene kikkers, enkele adulte bastaardkikkers en larven van de kleine watersalamander. Ook is hier veel macrofauna aanwezig, met diverse soorten waterkevers en libellenlarven.

Bevissing kleiput. (Foto: Willie van Emmerik)

	watertype		
	nevengeul	plassen & poelen	rivier
stromingsminnende soorten			
Winde	128		1
Alver	108		5
Roofblei	73		4
Sneep	1		
Serpeling	1		
generalistische soorten			
Blankvoorn	637		91
Baars	22	1	
3D stekelbaars	7	10	
brasem/kolblei	2		
brasem			2
Snoekbaars	1		
plantenminnende soorten			
Bittervoorn		100	
10D stekelbaars		72	
Zeelt		5	
Snoek	1		
Exotische soorten			
Pontische stroomgrondel	7		31
Marm grondel	7	4	
Zwartbekgrondel			5
Kesslers grondel	2		
Blauwband	1		

Tabel 1: Aangetroffen soorten in de Hel en de Blauwe Hel

Verschillen in visgemeenschap

Uit tabel 1 valt op te maken dat de visgemeenschap in tussen de nevengeul, de rivier en de plasjes en poelen duidelijk verschilt. De nevengeul bevat hoge dichtheden van stromingsminnende soorten en ook van de meer generalistische blankvoorn. De plasjes en poelen worden gekenmerkt door plantenminnende soorten. In de rivierover werd vooral veel blankvoorn en Pontische stroomgrondel aangetroffen, terwijl de dichtheden van stromingsminnende jonge vissen laag was.

Willie van Emmerik, Rémon ter Harmsel, Fabian Smith & Jan Kranenburg

Nieuwe Visatlas Utrecht

De vorige Utrechtse visatlas dateert uit 2003. Sinds die tijd is er veel veranderd in de Utrechtse wateren door het verbeteren van de waterkwaliteit en habitat herstelmaatregelen en de vestiging van een aantal uithemse soorten. Hoog tijd dus voor een nieuwe visatlas om al deze zaken in beeld te brengen. We hopen een hoop nieuwe waarnemingen te doen waarbij de focus vooral ligt op beschermde en zeldzame soorten als grote modderkruiper, rivierdonderpad en kwabaal. Hiervoor organiseren we visexcursies en er komt een zoekkaart waarmee je zelf op pad kunt. Lijkt het je leuk om mee te doen meld je dan aan bij één van de excursies via de activiteiten-agenda op de RAVON-website. Als je hiernaast op basis van de zoekkaart wilt helpen met inventariseren meld je dan aan bij Fabian Smith (f.smith@ravon.nl).